Особливості інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини в закладі дошкільної освіти

Сорочан М. П.

Вступ

Реформування системи освіти України спричинене входженням у світове співтовариство, викликало зміну відношення до проблем навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). В основу цих змін покладено «Конвенцію про права дитини» (1989), «Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю» (2006); Інчхонську декларацію «Освіта 2030: Забезпечення загальної інклюзивної і справедливої якісної освіти та навчання впродовж життя» (2015); Закони України «Про дошкільну освіту» (2001), «Про освіту» (2017), «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991); «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (2014); постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (зі змінами) (2021), «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» (зі змінами) (2019); наказ МОН «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010) та інші державно-правові акти, що спрямовані на створення соціально-економічних умов для інтеграції в суспільство дорослих і дітей з особливостями розвитку.

Аналіз наукових розвідок засвідчив, що в останні роки зросло число педагогічних та психологічних досліджень, у яких підготовка в закладах дошкільної освіти (ЗДО) розглядається в контексті проблеми реформування системи дошкільної освіти. У роботах Л. Артемової, А. Богуш, Г. Бєлєнької, Н. Гавриш, С. Гаврилюк, Л. Зданевич, Л. Іщенко, К Крутій, Т. Поніманської, Т. Степанової, Т. Танько, Н. Трофаїли, В. Чайки та ін. проаналізовано шляхи вдосконалення системи підготовки педагогів дошкільної освіти, розкрито особливості професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

середовища, акцентується увага на ролі закладів вищої освіти (ЗВО) в розробленні та імплементації сучасної системи професійної підготовки в умовах євроінтеграції.

Особливості професійної підготовки педагогічних працівників до роботи з дітьми з ООП в ЗДО висвітлено у наукових працях Н. Агаркової, О. Волошиної, Н. Мельник, Т. Жаровцевої, І. Кузави, Л. Левченко, О. Таранченко, М. Ярмолюк та ін. У дослідженнях розкрито зміст, етапи підготовки та розглянуто різні моделі реалізації інклюзивної освіти в ЗДО. Вивчення наукових праць підтверджує, що зараз набувають особливого значення зміна підходів до організації освітнього процесу, створення інклюзивного середовища в закладах дошкільної освіти, що гармонізує розвиток фізичних і розумових здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять роботи вчених Л. Коваль, А. Колупаєвої, І. Малишевської, Г. Нікуліної, П. Таланчук та інших, в яких інклюзивне освітнє середовище розглядається як таке, що забезпечує всім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного саморозвитку, передбачає розв'язання проблеми освіти дітей з особливими потребами шляхом адаптації освітнього простору до потреб кожного вихованця, охоплюючи реформування цього процесу, методичну гнучкість і варіативність, сприятливий психологічний клімат у колективі, обладнання приміщень для потреб усіх дітей, що забезпечує їх повну участь в освітньому процесі. Дослідники К. Кольченко, і П. Таланчук, М. Чайковський та інші дали наукове обґрунтування концептуальних засад навчання осіб із особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

1. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища та визначення його переваг для всіх учасників освітнього процесу

Зміна поглядів на навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами є пріоритетним напрямом державної освітньої політики – розвиток інклюзивної освіти.

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі і, насамперед, тих, що мають труднощі у фізичному розвиткові. Означений процес передбачає розробку й застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Під час інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. На думку українських учених (А. Колупаєва, Н. Софій, Л. Даниленко та ін.) розуміння сутності інклюзії потребує врахування значення чотирьох ключових аспектів:

1. Інклюзія – це процес, постійний пошук ефективних способів урахування питання багатоманітності, а отже, інклюзія навчає співіснувати особистостей із особливими освітніми потребами з їхніми однолітками.

2. Інклюзія спрямована на виявлення й усунення бар'єрів спілкування, а отже, передбачає збір, узагальнення та оцінку інформації з різних джерел із метою вдосконалення освітньої політики і практики, заохочення дітей та дорослих до навчання.

3. Інклюзія створює умови для присутності (місце навчання), участі (якість навчальної діяльності) та досягнень (результати навчання в межах усіх навчальних планів і програм (curriculum)) усіх учнів.

4. Інклюзія – це освітня концепція, яка постійно розвивається, і є важливою для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення[1].

Одним із вихідних категорійних понять сучасної педагогіки є «підхід до навчання», котрий, на думку науковців, є складним багатовимірним явищем, системну сукупність якого становлять принципи, технології, методи, прийоми, засоби й форми навчання і яке характеризується концептуальністю, процесуальністю, системністю, керованістю й дієвістю[2].

У межах інклюзивного підходу основними поняттями є *інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивна школа й інклюзивне середовище*, їх визначення закріплено в Законі України «Про освіту»[3].

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Ми поділяємо думку Т. Джаман, яка визначає сутність *інклюзивного підходу* до навчання «як спрямованість освітнього процесу, з одного боку, на набуття спеціальних знань, умінь, досвіду щодо надання освітніх послуг з урахуванням особливостей психофізичного розвитку всіх учнів; формування провідних рис особистості фахівця для роботи в інклюзивному освітньому середовищі, позитивної мотивації до саморозвитку й самореалізації, а з іншого – як створення умов та інклюзивного освітнього середовища з метою успішного навчання дітей із різним рівнем психофізичного й інтелектуального розвитку, набуття ними соціального досвіду, здатності до адаптації у світі, що змінюється»[4].

Доходимо висновку, що реалізація інклюзивного підходу передбачає створення інклюзивного освітнього середовища. З огляду на це, *середовищний* підхід є досить важливим для навчання і виховання.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців засвідчує його взаємозв'язок із соціокультурним і культурологічним підходами. Середовищний підхід належить до інноваційних, хоча уже зафіксований у міжнародних документах на рівні «Всесвітніх доповідей з освіти» ЮНЕСКО. «Середовище», «освітнє середовище», «соціокультурне середовище», «інклюзивне середовище» - основні поняття, які входять до терміносистеми цього підходу.

Серед багатьох підходів до визначення основного, на наш погляд, поняття інклюзивного середовища вважаємо найбільш ґрунтовним тлумачення З. Шевців, оскільки в ньому врахована специфіка інклюзії, структура інклюзивного середовища як простору соціалізації дітей із різними можливостями й особливостями: ««інклюзивне середовище» – організація спеціальних умов для отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами та дітьми з нормативним розвитком, із якими вони навчаються в одному класі; сукупність матеріально-технічного, навчально-методичного, інформаційного та кадрового забезпечення, що сприятиме ефективному навчанню, вихованню та розвитку учнів з обмеженими

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

можливостями здоров'я та не перешкоджатиме навчанню інших здорових дітей»[5].

На важливості створення інклюзивного освітнього середовища акцентує увагу В. Бондар. Він вважає, що саме воно задовольняє потреби кожної особистості навчатися, жити і працювати в реальних, а нештучно створених умовах суспільного розвитку [6].

Досвід розвинених країн засвідчив напрям освіти та виховання дітей з особливими освітніми потребами – створення інклюзивного освітнього середовища, що задовольняє індивідуальні освітні потреби всіх дітей, незалежно від їхніх матеріальних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи інших умов.

Цілком логічним видаються узагальнення А. Колупаєвої про те, що «інклюзивне навчання (інклюзія – inclusion (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом»[7].

Інклюзивне освітнє середовище закладу дошкільної освіти – це комплекс психолого-педагогічних та матеріально-технічних умов, що забезпечують інтеграцію життя дітей з ООП у закладі дошкільної освіти, фізичний, психологічний та розумовий розвиток дитини та сприяють подальшому становленню та соціалізації її особистості. У психолого-педагогічній науці визначено основні компоненти інклюзивного середовища (безбар'єрне фізичне і психічне середовище, спеціальні умови навчання і виховання), а також критерії його успішного розвитку (збільшення в освітньому закладі не лише частки дітей з особливими потребами, але й здорових однолітків), рівні можливості в отриманні педагогічної корекції і психологічної підтримки для всіх вихованців, відкритість і доступність інклюзивного середовища як для дітей, так і для

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

батьків. Сучасними ученими (Є. Гончарова, Т. Зубарєва, О. Кукушкіна, М. Малофєєв, О. Нікольська, Н. Шматко) визначено основні ознаки інклюзивного середовища:

«1) ціннісне ставлення дошкільного закладу до організації інклюзивного навчання, виховання та особистісного розвитку дітей з ООП, наявність ресурсного забезпечення життєдіяльності (нормативно-правові, програмно-методичні, інформаційні, матеріально-технічні тощо), спрямовані на реалізацію індивідуальних здібностей;

2) створення сприятливого психологічного та емоційного клімату в закладі дошкільної освіти до залучення дітей з ООП в освітній процес та колективне формування інклюзивного середовища (вихователі, психологи, дефектологи, соціальні педагоги, інструктори з ЛФК, медичний персонал тощо);

3) організація партнерської взаємодія з батьками вихованців;

4) задоволення оптимальної структури освітнього процесу та освітніх потреб дітей з ООП та врахування інтересів здорових однолітків; створення педагогічних умов для спільної взаємодії дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату»[8];

5) створення індивідуальних програм розвитку, ураховуючи внесення змін щодо можливостей кожної дитини;

6) система діяльності інклюзивно-ресурсних центрів щодо супроводу та побудови освітнього маршруту дитини з ООП; моніторингово-консультативний і корекційно-розвивальний компоненти.

Створення інклюзивного освітнього середовища викликає певні труднощі. Тому важливим є розуміння того, що перешкоджає впровадженню інклюзивної освіти та яким чином можна це виправити; як це роблять навчальні заклади, в яких інклюзивна практика успішна. Так, О. Буреніною виокремлено проблеми, що ускладнюють створення інклюзивного освітнього середовища, серед яких: нормативно-правові (недостатня розробленість нормативно-правової бази освіти дітей з ООП на державному/на регіональному рівні), фінансово-економічні (дефіцит фінансування задля поліпшення матеріально-технічної бази, створення

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

безбар'єрного середовища, підвищення кваліфікації вихователів/асистентів), організаційно-методичні (недостатній рівень сформованості професійних компетенцій педагогів, труднощі психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами), соціокультурні (історично сформовані погляди на проблему навчання дітей з ООП, низький рівень толерантності, недостатня духовна і моральна підтримка інклюзивних процесів серед населення, опір інклюзії серед педагогів).

Результати дослідження засвідчили недостатню підготовленість педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів для реалізації концепції інклюзивної освіти.

За допомогою SWOT-аналізу нами визначено особливості формування інклюзивного освітнього середовища, визначення його переваг для всіх учасників освітнього процесу, проблем та загроз впровадження інклюзивної освіти.

«SWOT-аналіз»

S – Strengths (сильні сторони) – те що використовуємо;

W – Weaknesses (слабкості) – те що розвиваємо;

O – Opportunities (можливості) – те що робимо;

T – Threats (загрози) – те що досліджуємо.

Проаналізувавши позитивні і негативні думки респондентів щодо інклюзії, можливості для покращення ситуації з її впровадженням (зовнішні та внутрішні) та створення інклюзивного освітнього середовища, які відкриваються під час роботи з дітьми з особливими потребами та загрози, які виникають під час

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

впровадження інклюзії (зовнішні та внутрішні), дійшли висновку:

зовнішні можливості: зміна законодавства, створення більшої кількості інклюзивно-ресурсних центрів (інклюзивних груп/класів), підвищення заробітної плати асистентам вихователя) і т.д.;

внутрішні можливості: підвищення власної компетенції, удосконалення професійних здібностей, бажання допомагати сім'ям та дітям з особливими потребами і т.д.;

зовнішні загрози: недостатнє фінансування закладів освіти для створення необхідних умов для перебування та навчання дітей з особливими потребами в них. Відсутність матеріально-технічної бази. Недостатня кількість фахівців для роботи з дітьми з особливими потребами і т.д.;

внутрішні загрози: психологічна неготовність працювати з дітьми з особливими потребами, інклюзивна некомпетентність педагогів, соціокультурні загрози (історично сформовані погляди на освіту дітей з особливими освітніми потребами, низький рівень толерантності, недостатня підтримка інклюзивних процесів серед населення, опір інклюзії серед педагогів) і т. д.;

переваги інклюзії та інклюзивного освітнього середовища (за матеріалами навчально-методичного посібника «Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера»[9]).

Для дітей з особливими освітніми потребами (можливість не відлучатися від сім'ї, як у випадку інтернатних закладів; можливість взаємодії з однолітками, бачити різні моделі поведінки своїх однолітків на відміну від спеціальних закладів освіти, доступ до ресурсів місцевої громади тощо).

Для решти дітей (розуміння багатоманітності, можливість отримати відповідний досвід – наприклад: вивчити окремі елементи жестової мови (якщо у класі є дитина, яка нею користується), взаємодії з дитиною, яка пересувається в інвалідному кріслі та ін.

Для батьків дітей з особливими освітніми потребами (реалізація їхнього бажання бачити свою дитину, «як усі»; можливість брати участь у прийнятті рішень щодо навчання своєї дитини (як член команди); можливість спілкування

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

з іншими батьками тощо).

Для батьків інших дітей (розширити своє розуміння інклюзивної освіти, можливість підтримати інших батьків)

Для педагогів (в інклюзивному класі/групі) педагог, працюючи з дітьми з особливими потребами, урізноманітнює свій педагогічний арсенал: набуває нових знань і навичок (співпрацюючи з іншими фахівцями, батьками, читаючи додаткову літературу, спілкуючись з колегами).

Для суспільства в цілому (економічні: дослідження свідчать, що система інклюзивної освіти є економічно вигідніша, аніж підтримка двох паралельних систем – загальної і спеціальної; ціннісні: розвиток толерантності та ін.[9])

На зміну спеціалізованому навчанню приходять нові форми отримання освіти – інтеграція та інклюзія, завдяки яким діти з особливими освітніми потребами отримують можливість перейти зі спеціалізованих закладів дошкільної освіти у масові за місцем проживання. Але, якщо інтеграція передбачає пристосування дітей з різними порушеннями у розвитку до вимог всієї системи освіти, яка в цілому залишається незмінною, не пристосованою для навчання даної категорії дітей, то інклюзія полягає в адаптації системи до потреб дитини. Для таких дітей мають бути створені спеціальні умови. Проте, наприклад, рівень доступності навколишнього простору для дітей з різними формами інвалідності поки що залишається однією з найбільших проблем.

Серед труднощів, що перешкоджають реалізації ідеї інклюзії, визначають недостатню матеріально-технічну базу сучасних закладів дошкільної освіти, невідповідність облаштування групи вимогам перебування в ньому дітей з ООП. Виділяються такі аспекти, як: надмірна наповнюваність груп, що заважає здійсненню індивідуального навчання; відсутність транспорту для доставки дітей з особливими потребами до садочка тощо.

Батьки та їх представники також зазначають, що процес інклюзії має труднощі соціального характеру, а також, пов'язані з недостатньою фаховою підготовкою вихователів/асистентів до роботи в інклюзивному середовищі, браком спеціалістів, неготовністю громадськості до сприйняття дітей з ООП,

неготовність частини здорових дітей та їхніх батьків взаємодіяти із дітьми, які мають особливі потреби, що стає причиною конфліктів.

Проте ці труднощі можуть бути успішно вирішені за умови забезпечення необхідної підтримки закладам дошкільної освіти, відповідної підготовки фахівців для роботи в інклюзивному освітньому середовищі, організації команди фахівців для надання консультативних послуг.

Нова генерація вихователів має бути готовою до побудови освітнього простору в ЗДО на основі особистісно-діяльнісного, діалогічного, синектичного, синергетичного, інтегративного, акмеологічного, культурологічного та антропософійного підходів, про що зазначають у своїх дослідженнях Л. Артемова[10], О. Богініч[11], А. Богуш[12], Г. Бєлєнька[13], Н. Гавриш[14], Л. Соловйова-Нікітіна[15], Т. Степанова[16]. На думку вчених, це завбачує сформованість:

гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів ЗДО (любов та повага до дітей; вміння визнавати їхню людську гідність; будувати взаємини на засадах партнерства, потреба і здатність надавати кваліфіковану допомогу в їхньому особистісному розвитку, пропагувати культуру демократії; готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень та ін.);

особистісної зрілості;

дитиноцентрованості;

готовності до формування обов'язкових результатів навчання та необхідних компетентностей у вихованців ЗДО «за такими освітніми напрямами: особистість дитини, дитина в сенсорно-пізнавальному просторі, дитина в природному довкіллі, гра дитини, дитина в соціумі, мовлення дитини, дитина у світі мистецтва»[17];

забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою;

практичних умінь створювати відповідне означеним цінностям універсальне освітнє середовище, в тому числі інклюзивно спрямоване.

Формування і розвиток означених цінностей має бути сформованим у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів у педагогічних ЗВО. Підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти розглядається науковцями (Г.

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Бєлєнька, О. Богініч, З. Борисова та ін.[18]; Т. Пониманська[19]; С. Слюсарук-Літвін[20] та ін.)

як багатофакторна структура, основне завдання якої полягає в набутті кожним студентом особистісного смислу професійної діяльності, формуванні фахової майстерності, систематично зростаючому інтересові до роботи з батьками та вихованцями ЗДО, а також розвитку успішності в діяльності. Як зазначає Л. Зданевич, «професійна підготовка майбутнього вихователя − це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування в майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти»[21].

Загалом у педагогічній науці та практиці, приділено значну увагу питаннями професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до різних видів діяльності.

Для прикладу, С. Гаврилюк характеризує професійну підготовку майбутніх вихователів до педагогічної творчості, як «багатоаспектний, цілеспрямований, довготривалий процес особистісного професійного становлення творчої індивідуальності педагога, готового до майбутньої інноваційної діяльності в умовах сучасного ЗДО»[22].

Л. Іщенко підготовку майбутніх педагогів ЗДО до формування творчої індивідуальності старших дошкільників визначає «як цілісний методологічно обґрунтований, цілеспрямований процес, який відбувається у межах загальної професійно-педагогічної підготовки за напрямом «Дошкільна освіта»; включає сформовані особистісні якості, професійну спрямованість, теоретичні і методичні знання, навички і вміння для виконання майбутньої професійної діяльності; характеризується сукупністю взаємопов’язаних компонентів: мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного, рефлексивного»[23].

В. Ляпунова професійну підготовку вихователів до формування толерантності розглядає як «цілеспрямований процес формування системи загальних і спеціальних психолого-педагогічних і культурологічних знань, умінь, навичок, здібностей, які мають поєднуватися з високорозвиненими

особистісними і професійними якостями, що забезпечують оптимальні результати діяльності за визначеним напрямом»[24].

І. Прокопенко, О. Мкртічян, аналізуючи сучасні дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів у педагогічній теорії та практиці, доходять висновку, що «поняття «підготовка майбутніх вихователів» доцільно розглядати як цілісний освітній процес, спрямований на формування здатності майбутніх вихователів до набуття знань, фахових умінь, професійного мислення, розвиток особистісних якостей, що стимулюватимуть їхній саморозвиток та самовдосконалення в майбутній професійній діяльності»[25].

Підготовку майбутніх вихователів до розвитку емоційної сфери дітей Н. Трофаїла визначає «як цілеспрямований процес у межах загальної професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти, спрямований на формування теоретичних та методичних знань і вмінь, необхідних задля ефективної взаємодії з дітьми дошкільного віку з метою розвитку їхньої емоційної сфери та профілактики емоційного неблагополуччя»[26].

В. Чайка, досліджуючи психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти до саморегуляції професійної діяльності в процесі навчання у ЗВО, доходить висновку про те, що «професійна підготовка майбутніх вихователів постає не тільки як процес спеціально стимульованого й активного навчального пізнання, що спрямоване й особистісно орієнтоване на досягнення сутності і способів реалізації функцій подальшої педагогічної діяльності, а і як засіб її самоорганізації, саморегуляції і самовдосконалення»[27].

Р. Куліш на основі аналізу авторських трактувань означеного поняття виділяє «основні позиції, що визначають сутність професійно-педагогічної підготовки: професійна підготовка – це система змістових і організаційних заходів; професійно-педагогічна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, а й має бути зорієнтована на особистісний розвиток студента; мета і кінцевий результат професійно-педагогічної підготовки є формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності»[28].

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Схожої думки дотримується Ю. Котелянець, яка, досліджуючи підготовку майбутніх вихователів до розвитку креативного мовлення, визначає професійну підготовку як «сформованість особистісних якостей у майбутніх вихователів, професійно-спрямованих і креативно-мовленнєвих знань, умінь і навичок, що дозволяють їм проєктувати та організовувати ефективну креативно-мовленнєву діяльність з дітьми дошкільного віку»[31].

На актуальності професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в ІОС через формування у них «професійно-ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, умінь та компетенцій»[32] наголошує І. Садова, визначаючи професійно-ціннісні орієнтації як «спрямованість на розвиток особистості в цілому, а не тільки на отримання освітнього результату; усвідомлення своєї відповідальності за дітей»[32].

В останні роки зросло число педагогічних та психологічних досліджень, у яких підготовка в ЗДО розглядається в контексті проблеми реформування системи дошкільної освіти, в дослідженнях Т. Жаровцевої[33]; А. Колупаєвої, О. Таранченко[34]; Н. Мельник[35]; Т. Танько[36] та ін. розкрито зміст, етапи підготовки та розглянуто різні моделі реалізації інклюзивної освіти в ЗДО. Основні засади підготовки висококваліфікованих фахівців для інклюзивного навчання закладено в постанові КМУ «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»[37]. Проте і нині рішення цього питання виявляється недостатньо забезпеченим як організаційно, так і методично. На цьому акцентує увагу Г. Косарева[38], зазначаючи, що проблема підготовки фахівців ЗДО до роботи в інклюзивному середовищі нині є досить актуальною, оскільки вихователі не повністю усвідомлюють її сутність, проте недостатньо володіють відповідними знаннями й уміннями. Оскільки ще на перших етапах упровадження інклюзивного навчання у вихователів виник страх перед невідомістю, професійна невпевненість, небажання змінюватися, психологічна неготовність до роботи з дітьми з ООП.

Інклюзія, як ідея і діяльність, звертає інтерес багатьох учених до проблем інклюзивного навчання, яке є одним з перспективних напрямів науково-

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

педагогічного пошуку та інноваційної педагогічної практики. Так, Н. Агаркова, аналізуючи зміст та особливості підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми з ООП, визначає її «як багатогранну, особистісно-орієнтовану професійну характеристику, що відбиває знання та навички, а також ціннісні орієнтації, що дозволяють успішно здійснювати педагогічну діяльність у взаємодії із дітьми з типовим розвитком і дітьми з обмеженими можливостями здоров'я у просторі освітньої організації»[39].

У контексті нашого дослідження важливою є думка І. Кузави, М. Ярмолюк про те, що вихователі, які працюватимуть в умовах інклюзивної освіти, «повинні володіти відповідними предметними, психолого-педагогічними та методичними знаннями, уміннями та навичками з корекційної педагогіки і психології, які забезпечать можливості кваліфікованого навчання та виховання дітей із різним рівнем психофізичного розвитку»[40].

Такої ж думки дотримуються Г. Бєлєнька та інші, зазначаючи, що найважливіше, чого повинні навчитися вихователі ЗДО, – «це працювати з дітьми з різними можливостями до навчання і враховувати це різноманіття у своєму педагогічному підході до кожного»[41].

Л. Левченко, аналізуючи інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти в ЗДО, акцентує на тому, що у процесі підготовки «педагогів до професійної діяльності особлива увага повинна приділятися безпосередньо інформаційній обізнаності та психологічній готовності до включення дитини з освітніми потребами в загальноосвітні заклади»[42].

Здійснений аналіз літератури дозволив нам дійти висновку, що впровадження інклюзивного навчання, забезпечення адаптивності освітнього середовища і якості освітнього процесу в ЗДО безпосередньо детермінуються підготовкою (формуванням готовності) вихователів до формування «задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей у найбільш оптимальній для кожної дитини формі»[17].

Зважаючи на вищезазначене, постає проблема аналізу інклюзивного освітнього середовища. Заслуговують на увагу критерії, за якими можливо

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

проаналізувати стан інклюзивного середовища в дошкільному навчальному закладі, запропоновані сучасними дослідниками (Г. Єфремова, М. Ковальова, І. Бочковська), зокрема: рівень архітектурної доступності (можливості для безперешкодного доступу дітей із ООП до об'єктів інфраструктури); стан спеціальних умов для отримання освіти дітьми з ООП, у тому числі організація комплексного супроводу дітей; кадрові умови реалізації програм дошкільної освіти (укомплектованість педагогічними, керівними та іншими працівниками для роботи з дітьми з ООП, рівень кваліфікації педагогічних та інших працівників, безперервність професійного розвитку педагогічних працівників, що реалізують програми розвитку).

Аналіз структури інклюзивного освітнього середовища для оптимального розвитку дітей з особливими освітніми потребами

Розрізняють три компоненти освітнього інклюзивного середовища у групах дітей дошкільного віку:

Фізичне середовище (дизайн групової кімнати, що охоплює центри діяльності, меблі, іграшки, навчальні матеріали)

Соціальне середовище (взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу)

Структурне середовище (час, тривалість, послідовність різних видів діяльності та занять впродовж дня)

Для того, щоб інклюзивне середовище сприяло розвитку і навчанню дітей, потрібно, щоб кожен компонент був ретельно продуманий і реалізований.

Головним критерієм фізичного середовища є безпека. Заклади дошкільної освіти забезпечують безпеку дітей, коли вони перебувають без батьків. Зовнішні та внутрішні території закладу не мають містити небезпечних предметів, які можуть зашкодити дитині. Безпека і збереження здоров'я дитини мають передбачати існування стандартних процедур (користування туалетом, приготування і приймання їжі). Фізичне середовище передбачає наявність меблів, які відповідають віку дітей; дидактичних матеріалів й іграшок, які також мають відповідати віку, інтересам та здібностям дітей.

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Однією з важливих характеристик соціального середовища є компетентнісний підхід, що передбачає формування відповідних цінностей: рівність, права, колектив, повага до багатоманітності, ненасильство, довіра, співчуття, толерантність. Цінності закладу дошкільної освіти можна побачити у взаєминах, які панують між дітьми, між дітьми та вихователями, вихователями і батьками. Вважаємо, що обов'язковим має бути володіння основами коректного спілкування, новими нормами безбар'єрної мови (відсутність слів чи фраз, що демонструють упереджене, стереотипне або дискримінаційне ставлення до певних людей) серед усіх учасників дошкільної спільноти. У цьому може допомогти «Довідник безбар'єрності», який створений за ініціативи Олени Зеленської у співпраці з громадськими організаціями, психологами, батьками, що виховують дітей з інвалідністю, українськими та міжнародними експертами.

Якісна дошкільна освіта є синонімом інклюзивної освіти, яка передбачає участь в освітньому процесі всіх дітей і створює для цього відповідні можливості. Сучасний заклад дошкільної освіти базується на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини й створює умови для максимальної участі в освітньому процесі усіх дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами. Середовище має великий вплив на розвиток дитини в усіх сферах — фізичній, когнітивній, соціально-емоційній, розвитку мовлення та ін[43].

Створюючи фізично й психологічно безпечне й стимулювальне середовище та забезпечуючи різноманітні ресурси, педагог сприяє розвитку й навчанню дітей через самостійне й групове дослідження, гру, взаємодію з іншими дітьми та дорослими. Піклуючись про те, щоб кожна дитина відчувала, що в групі їй раді, педагог таким чином виховує в дітей повагу до кожної окремої людини; допомагає дітям зрозуміти, що кожна дитина та її сім'я є важливою частиною спільноти дошкільної групи, що в кожної дитини є можливості користуватися загальними ресурсами й простором, брати участь у їх створенні й підтримці. Забезпечуючи дітям безпечне середовище й адаптуючи його, зважаючи на конкретні навчальні потреби, педагог сприяє тому, щоб діти співпрацювали, брали участь у різних заняттях і завданнях, не боялися ризикувати й братися за

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

більш складні завдання як в освітньому процесі, так і в повсякденних ситуаціях. Територія дитячого садка та ресурси місцевої громади також є цінними складовими для створення безпечного та інклюзивного середовища. Усі діти заслуговують на середовище, яке задовольняє їхні потреби бути здоровими, захищеними, почуватися комфортно[43].

Створення інклюзивного освітнього середовища з відповідною структурою передбачає реалізацію практик інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти.

Упровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП) раннього та дошкільного віку передбачає створення для них комфортного освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини та забезпечило б належні умови для здобуття освіти відповідно до Базового компонента дошкільної освіти[17], отримання корекційно-розвиткових послуг, спрямованої на усунення порушень психофізичного розвитку дитини, ранньої соціалізації тощо. Невід'ємною складовою організації освітнього простору для дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти є забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, а також наявність ресурсної кімнати. Порядком організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530[37], передбачено, що засновник (засновники) закладу дошкільної освіти за умови організації інклюзивної групи має забезпечити в установленому законодавством порядку: – приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів дошкільної освіти та інклюзивності; – створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі забезпечення необхідними навчально-методичними та навчально-наочними посібниками, навчально-дидактичним й ігровим обладнанням; облаштування ресурсної кімнати для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять тощо[44].

Створення в закладі дошкільної освіти ресурсної кімнати – є важливим кроком на шляху формування ефективного інклюзивного освітнього середовища

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

для дітей з ООП для забезпечення реалізації права дітей на здобуття якісної дошкільної освіти, їх фізичного, розумового та духовного розвитку[44].

Ураховуючи дослідження вчених (Е. Клімов, В. Ясвін, С. Тарасова та ін.), у яких запропоновано складові освітнього середовища установи, доречно представити структуру інклюзивного освітнього середовища як простору соціалізації дітей з різними можливостями й особливостями: просторово-предметний компонент (матеріальні можливості установи – доступна (безбар'єрна) архітектурно-просторова організація; забезпеченість сучасними засобами та системами, що відповідають освітнім потребам дітей); змістовно-методичний компонент (адаптований індивідуальний маршрут розвитку дитини, варіативність і гнучкість освітньо-виховних методик, форм і засобів); комунікативно-організаційний компонент (особистісна і професійна готовність педагогів до роботи в змішаній (інтегрованій) групі, сприятливий психологічний клімат у колективі, управління командною діяльністю фахівців). Отже, створення інклюзивного освітнього середовища передбачає розробку адаптованих освітніх програм, спеціальне матеріально-технічне забезпечення, архітектурне перетворення. Застосування середовищного підходу в навчанні дітей з особливими освітніми потребами дозволило дослідникам сформулювати низку вимог, що забезпечують специфіку організації та реалізації цього процесу: 1) у більшості випадків проблему варто шукати не в дитині, а в середовищі, що її оточує (на рівні сім'ї, класу, школи і т. ін.), тобто її обмеження зумовлені середовищем; 2) якщо у дитини є особливі потреби, то вона включається в освітнє середовище на своїх власних умовах (не дитина пристосовується до середовища, а середовище до дитини); 3) визначення цих умов забезпечується за рахунок виявлення перешкод, що обмежують життєдіяльність дитини на всіх рівнях (знаходити і пізнавати предмети, оцінювати величини і відстані, здійснювати просторове орієнтування, запам'ятовувати послідовність дій, працювати в певному темпі, встановлювати та підтримувати контакти, планувати свою діяльність тощо); 4) профілактика, усунення або послаблення

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

перешкод може здійснюватися за рахунок певних перетворень в освітньому середовищі[45].

Для створення інклюзивного освітнього середовища необхідно: враховувати індивідуальні потреби, можливості кожної дитини, враховувати принципи універсального дизайну в освіті, взаємодіяти ефективно толерантно з батьками та командою закладу освіти.

Інклюзивне середовище - це простір, де цінують участь і погляди кожного вихованця. Педагог має створити рівні можливості для всіх дітей брати участь у всіх видах діяльності, незалежно від статі, расової та етнічної належності, здібностей. Педагог має залучати кожну дитину, обираючи методи навчання, виховання і форми роботи відповідно до потреб і особливостей її розвитку.

Принципи створення освітнього інклюзивного середовища

Міжнародна асоціація «Крок за кроком» у 2013 році розробила принципи якісної педагогіки, одним із яких є принцип створення розвивального освітнього середовища. Нижче наводимо критерії і показники цього принципу (табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Критерії	Показники
Середовище забезпечує розвиток кожної особистості	Педагогом середовища, в якому кожна дитина відчуває свою належність до дитячого колективу, відчуває себе комфортно Педагог виявляє повагу до вихованців, цікавлячись їхніми почуттями, та їхнім життям Створення педагогом атмосфери, в якій діти можуть вільно висловлюватися та виражати себе Створення педагогом середовища, яке стимулює дітей розширювати межі

	пізнання, дій, іти на прийнятні ризики у процесі розвитку та навчання педагог сприяє розвитку почуття довіри, прихильності та індивідуальних взаємин у стосунках із кожною дитиною
Фізичне середовище є безпечним, привабливим, інклюзивним та стимулювальним; спонукає дітей навчатися, досліджувати, бути самостійними	Педагог забезпечує фізично безпечне, контрольоване середовище Забезпечення педагогом привабливості та комфорту навколишнього простору для різноманітної діяльності дітей Забезпечення педагогом логічного розташування центрів діяльності Використання педагогом багатьох різноманітних та доступних матеріалів, задля стимулювання розвитку, які спонукають дітей досліджувати, гратись, навчатись Заохочення педагогом дітей до участі у плануванні та організації освітнього середовища Адаптація педагогом фізичного середовища відповідно до потреб окремих дітей
Середовище сприяє розвитку у дітей відчуття колективу, їх участі у створенні культури групи	Педагог чітко висловлює свої очікування щодо поведінки дітей, залучає їх до розроблення правил групи

	Створення педагогом середовища, яке ґрунтується на демократичних принципах/цінностях, сприяє участі дітей у житті групи Педагог послідовно використовує рутинні дії/заняття, які розвивають саморегуляцію, самостійність дітей Педагог спрямовує поведінку дітей на основі знань про особливості кожної дитини та рівня її розвитку

Універсальний дизайн в освіті — дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну[3].

Варто зазначити що, універсальний дизайн — це створення особливого освітнього середовища, де кожна людина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень. Виходячи з цього, доречним буде визначення Л.С. Виготського «зони найближчого розвитку», коли «навчання веде за собою розвиток». Відповідно до цієї моделі те, що сьогодні дитина робить у співпраці з педагогом, завтра вона зможе робити самостійно. Тому навчання виявляється найбільш плідним тільки тоді, коли воно відбувається в межах періоду, що визначається «зоною найближчого розвитку». Цей період називають сензитивним[9].

У контексті організації освітнього середовища основні принципи універсального дизайну мають таке значення.

Рівноправне використання:

архітектурно доступне та безпечне освітнє середовище;

навчальні та ігрові матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути

використані всіма дітьми, у тому числі дітьми з різними особливими освітніми потребами.

Гнучкість користування:

освітній процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей дітей;

забезпечує гнучкі методи представлення матеріалу та його викладання;

гнучкі навчальні плани й програми, які відповідають індивідуальним потребам дітей.

Просте та зручне використання:

- ігрові та навчальні матеріали є простими для використання незалежно від навичок і досвіду дітей;
- ігрові та навчальні матеріали розміщені доступно і зручно, щоб не виникло потреби у допоміжних пристосуваннях для того, щоб взяти їх для використання;
- ігрові та навчальні матеріали лежать на постійних місцях, що сприяє інтуїтивному використанню;
- місця для зберігання речей, полиці для ігрових та навчальних матеріалів, інші меблі та речі туалетної кімнати мають зрозуміле для дітей візуальне й тактильне маркування.

Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей:

- урахування різного впливу середовища на сенсорний досвід дитини;
- використання кольору, світла, звуків, текстури тощо.

Низький рівень фізичних зусиль:

- двері в усі приміщення легко відчиняти дітям із різними особливими освітніми потребами;
- застосування ергономічних деталей (наприклад, дверні ручки, меблі);
- ігрові та навчальні матеріали розміщено у зручних коробках, які легко діставати, переносити, використовувати для занять;

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

- ігрові та навчальні матеріали розташовано на столах зі зручним доступом або полицях на коліщатках.

Наявність необхідного розміру і простору:

- діти з особливими освітніми потребами мають можливість вільного доступу до усіх елементів навчального та ігрового середовища та вільного переміщення;
- доступні навчальні місця для дітей, у тому числі з прилеглим простором для асистентів;
- меблі, фурнітура, обладнання та освітлення є мобільними та легко регулюються відповідно до потреб дітей.

Кінцева мета універсального дизайну в освіті полягає в ефективному долученні всіх дітей до освітнього процесу, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами[46].

Висновки

Розглядаючи у межах дослідження аспекти інклюзивного освітнього середовища, уважаємо, що формування/ створення такого середовища є важливою, гнучкою й індивідуалізованою системою, що передбачає: 1) пристосування фізичного середовища, відповідне навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення; 2) підготовку педагогів, професійна співпраця в інклюзивній групі (вихователі, асистенти вихователів, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів, батьки, лікарі); 3) позитивний толерантний клімат у груповому середовищі (вихователі, діти, батьки); 4) адаптація та оптимізація методів та змісту навчання, індивідуальної програми дитини з особливими освітніми потребами; 5) забезпечення медико-соціального, психолого-педагогічного та наукового супроводу тощо.

Для того щоб створити інклюзивне середовище у закладі освіти, необхідно врахувати основні принципи інклюзивного навчання. Вони полягають у тому, що: усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, попри певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; заклад дошкільної освіти

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

має визначити і враховувати різні потреби дітей, відповідно до індивідуальних потреб; забезпечити якісну освіту для всіх, розробивши відповідні індивідуальні програми розвитку, освітні програми, стратегії виховання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки зі своїми громадами; діти з ООП мають отримувати додаткову допомогу, яка сприяє успішному навчанню і вихованню;

заклад освіти формує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Продовженням інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти є створення та залучення дитини з особливими освітніми потребами до інклюзивного середовища закладу дошкільної освіти на основі принципу недискримінації. Побудова моделі взаємодії закладу дошкільної освіти – інклюзивно-ресурсний центр – початкова школа; або педагоги-вихователі – психологи – дефектологи – вчителі початкових класів – батьки вихованців, де в центрі цієї структури перебуває дитина з особливими освітніми потребами.

Анотація

Головним пріоритетом реформ в освіти є інклюзивна освіта. Існує велика потреба розвитку інклюзивної освіти на рівні закладів дошкільної освіти. Це обумовлено тим, що ранній і дошкільний вік є важливим для розвитку усіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами особливо.

Загалом у педагогічній науці та практиці, приділено значну увагу питанням створення ефективного освітнього середовища, яке сприяє реалізації принципів інклюзивної освіти. Термін «інклюзивна освіта» передбачає створення умов для гри і навчання для усіх дітей, у тому числі дітей з ООП.

Коли мова йде про організацію освітнього середовища, враховують як фізичне (меблі, іграшки, обладнання) так і соціальне (якість взаємодії між дітьми і вихователем, батьками, взаємодії між самими дітьми, те, наскільки освітнє середовище сприяє формуванню відповідних цінностей, почуття відповідальності, поваги до багатоманітності) середовище.

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

Інклюзивне освітнє середовище закладу дошкільної освіти – це комплекс психолого-педагогічних, соціальних та матеріально-технічних умов, які забезпечують інтеграцію життя дітей з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти, фізичний, психологічний та розумовий розвиток дитини та сприяють подальшій соціалізації вихованця, становленню особистості дитини.

Література

1. Позняк О. Ґенеза поняття «Інклюзивне освітнє середовище». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 9 (113). С. 293–308. DOI 10.24139/2312-5993/2021.09/293-308

2. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. Укр. мова і література в школі. 2013. № 2. С. 2–8.

3. Закон України «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 15.03.2023)

4. Джаман Т. Реалізація середовищного й інклюзивного підходів до навчання в контексті інклюзивної освіти як умова євроінтеграції. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. №29. Том 2. С. 150–155. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/29.209454

5. Шевців З. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ : ЦУЛ. 2017. 384 с.

6. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. 2011. № 3. С. 10–15.

7. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: «Самміт-Книга». 2009. 272 с.

8. Ковшар О. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. №67. С. 122 - 126.

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

9. Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера: навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Софій Н.З. та ін. Київ. 2018. 174 с.

10. Артемова Л. Пріоритети в підготовці педагогів дошкільного профілю. Дошкільне виховання. 2002 . №2. С. 7–9.

11. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2008. Вип. 1. URL: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_9/ (дата звернення: 15.03.2023)

12. Богуш А. Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти. Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. (спецвипуск): Матеріали Всеукр. науково-практ. конференції «Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб'єктної парадигми освіти» 17–18 травня 2007 року. / За заг.ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ. 2007. С. 3.

13. Бєлєнька Г. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : моногр.. К. : Світич. 2006. 304 с.

14. Гавриш Н. Болонські ініціативи професійної підготовки фахівців з дошкільної та початкової освіти. Освіта Донбасу. 2005. № 4. С. 5

15. Соловйова-Нікітіна Л. Актуальні проблеми підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах трансформації вищої освіти в Україні. 2016. №137. Серія : Педагогічні науки. С. 68–71.

16. Степанова Т. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки: методологія, теорія, практика (кінець XIX - XX ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 : 13.00.08. ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса. 2011. 595 с.

17. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615736-12#Text (дата звернення: 15.03.2023).

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

18. Бєлєнька Г., Борисова З., Машовець М. та ін. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : моногр. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. 310 с.

19. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав. 2006. 456 с.

20. Слюсарук-Літвін С. Готовність майбутніх вихователів до педагогічної діяльності як результат професійної підготовки. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. С. 162-166. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.35.

21. Зданевич Л. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Житомир. 2014. 44 с.

22. Гаврилюк С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вихователя дошкільних навчальних закладів до педагогічної творчості : дис… д-ра пед. наук. Умань. 2016. 453 с.

23. Іщенко Л. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вихователя до формування творчої індивідуальності старших дошкільників : дис… доктора. пед. наук. Черкаси. 2016. 453 с.

24. Ляпунова В. Структурування змісту професійної підготовки вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. Педагогічні науки. 2016. №135. С. 100-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_135_27.

25. Прокопенко І., Мкртічян О. Сучасні дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів у педагогічній теорії та практиці. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків. 2019. №61. С. 146-156.

26. Трофаїла Н. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку: автореф. дис. … канд пед. наук : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Одеса, 2019. 22 с.

27. Чайка В. Психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти до саморегуляції професійної діяльності в процесі навчання у

закладах вищої освіти. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна моногр.. Тернопіль : Осадца Ю. 2019. 240 с.

28. Куліш Р. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. №1.45 (106). С. 73-77.

29. Котелянець Ю. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку креативного мовлення дітей дошкільного віку. Освіта дорослих теорія досвід перспективи. №17(1). С. 40-48. DOI: 10.35387/od.1(17).2020.40-48.

30. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. URL: https://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/11/014-45.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

31. Жаровцева Т. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями : моногр.. Одеса : ПНЦ АПН України ; СВД М. П. Черкасов. 2006. 367 с.

32. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : моногр.. К. : ТОВ «АТОПОЛ». 2016. 152 с.

33. Мельник Н. Правове забезпечення інклюзивної освіти дітей дошкільного віку. URL: http://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post87.html (дата звернення: 15.03.2023).

34. Танько Т. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : автореф. дис…. доктора пед. наук. Х.. 2004. 41 с.

35. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.03.2023).

36. Косарева Г. Підготовка майбутніх вихователів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику. Оновлення змісту, форм та

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)

методів навчання і виховання в закладах освіти : Зб. наук. пр. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2014. №9(52). С. 87–90.

37. Агаркова Н. Підготовка майбутніх вихователів та вчителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, Social Work and Education, Vol. 6, №. 1., pp. 70-79. DOI: 10.25128/2520-6230.19.1.7.

38. Кузава І., Ярмолюк М. Формування професійної готовності майбутніх вихователів до впровадження інклюзивної освіти. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ IV. Спеціальна педагогіка та соціальна робота. 2016. №2 (304). Т.2. С. 75-81.

39. Г., Борисова З., Машовець М. та ін. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : моногр. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. 310 с.

40. Левченко Л. Інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти в дошкільному навчальному закладі. Наука і освіта. 2015. №8. С. 75-79.

41. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цвєткова ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2021. 222 с.

42. Лист Міністерства освіти і науки України від 25.06.2020 № 1/9-348 «Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти». URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-stvorennya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti (дата звернення: 21.03.2023).

43. Поліхроніді А. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. Наука і освіта. 2016. № 6. С. 82-85. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-6-16

44. Середовище, що належить дітям: порадник для педагогів закладів дошкільної освіти / Укл. Софій Н., Найда Ю.: ЮНІСЕФ, ВФ «Крок за кроком». 2019. 65 с.

45. Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера : навч.-метод. посібн. URL : http://posibnyk.nus.org.ua/wp-

content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf (дата звернення: 15.03.2023)

Sorochan Maryna Petrivna

Features of an inclusive educational environment to ensure comprehensive development of a child in a preschool education institution

1**. Features of the formation of an inclusive educational environment and determination of its advantages for all participants of the educational process**

2. Analysis of the structure of an inclusive educational environment for optimal development of children with special educational needs

РЕАЛІЗОВАНО В РАМКАХ РОБОТИ НАД МОДУЛЕМ «СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩІ РОЗМАЇТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ» ПРОЄКТУ: 101085267 - SEEDUE4UA - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH (2022-2025)